

FUNKCIJA I ZADACI OBRADE LEKTIRE U NASTAVI RUSKOG JEZIKA U GIMNAZIJI

Postavljajući zadatke nastave ruskog jezika, kao stranog, u srednjoj školi, nastavni program između ostalog zahtijeva usvajanje pravilnog izgovora i intonacije pri čitanju i usmenom izražavanju, osposobljavanje učenika da na ruskom jeziku može govoriti o našoj zemlji i njezinim prirodnim ljepotama. o kulturnim i istorijskim tekovinama naših naroda, o osnovnim karakteristikama našeg samoupravnog socijalističkog društva; upoznavanje načina života, istorije i kulturnih baština čiji jezik učenici izučavaju. Te i druge zadatke treba realizovati uz pomoć udžbenika, dopunske literature, u okviru časova konverzacije, lektire, te uz upotrebu tehničkih sredstava.

Jedan od najznačajnijih oblika organizacije časa ruskog jezika u gimnaziji je čas lektire, koji se primjenjuje u okviru proširene tematike.

Funkcija lektire u suštini se sastoji u proširenju tematike koju nam pruža udžbenik i u dopuni onoga što nam on ne daje. U prirodno-matematičkom smjeru udžbenik npr. treba dopuniti uglavnom tematikom iz oblasti prirodnih nauka. Tu dolaze u obzir, prije svega, naučno-popularni tekstovi, a zatim i stručni. Svi ti tekstovi moraju terminološki biti pristupačni učenicima s osloncem na leksiku koja se sreća u udžbeniku. Osim toga, tematika treba da interesuje učenika i da u njemu budi samoinicijativu. Zapaža se da su među učenicima popularniji naučno-fantastični tekstovi ili književna djela fantastične sadržine, naročito među učenicima II i III razreda. U IV razredu veće interesovanje postoji za one tekstove koji su konkretno vezani za njihov budući poziv ili maturski rad. Rado čitaju književnu fantastiku. Njih je, recimo, veoma zainteresovao tekst iz romana »Aelita« A. Tolstoja, u kojem se govori o planeti Marsu i o događajima na njemu, o jednoj ne tako dalekoj budućnosti, što se podudara s modernim vremenom kosmonautike, astronautike i povećanog interesovanja za svijet izvan naše planete. Praksa pokazuje da su učenici toga smjera živo zainteresovani za prirodne nauke i njihove rezultate. Oni osjećaju zadovoljstvo kad se o nekim podacima i događajima mogu informisati iz tekstova na ruskom jeziku, na primjer iz oblasti fizike, biologije, astronomije i sl. U tu svrhu mnogo im može pomoći časopis »Nauka i žiznj«.

U trenutku prelaska na lektiru značajnu ulogu ima kod učenika i psihološki i motivacioni momenat, tj. onaj trenutak kad učenik spoznaje da je već sposoban da se samostalno koristi vanudžbeničkom literaturom, da otkriva činjenice i nove jezičke sadržaje. Istina, nastavnik mora pronaći odgovarajuće tekstove, pogotovo kad se obrađuju tekstovi sa specifičnom leksikom. Stručna terminologija i izrazi predstavljaju problem i za nastavnika te je njegova obaveza da takvu materiju proanalizira, pa i da proširi neka znanja iz one oblasti iz koje se daje tekst. Prije nego što zada lektiru, nastavnik treba da učenicima ukaže i na sadržaj i na jezičke specifičnosti - stručnu terminologiju, idioime, sintaktičke konstrukcije i slično. Osim naučno-popularnih tekstova, koji se uglavnom daju u prirodno-matematičkom smjeru, neophodna je obrada originalnih književnih tekstova, kao i onih koji informišu učenike o kulturi, nauci, civilizaciji naroda čiji jezik uče. Prema tome, ne smije se jedno zanemariti na račun drugog, bez obzira na smjer. Na oba smjera nužno je davati kombi-

novane tekstove, time što će se, recimo, u društveno-jezičnom smjeru češće obrađivati književni tekstovi.

Neka iskustva govore da je praktičnije i da se bolji rezultati postižu, a učenici da radije prihvataju kad se za lektiru dâ kraća priča nego odlomak iz romana, dramski tekst ili poezija, no svakako ne valja zanemarivati ni ovo drugo. Tako smo se u dosadašnjoj praksi više koristili pričom i uopšte prozним tekstom. Pri tom smo se najčešće služili djelima ruskih pisaca 19. vijeka: Puškina, Ljermontova, Turgenjeva, Čehova, zatim Gorkog i drugih.

Osnovni oblik obrade lektire je frontalni. Rjeđe se praktikuje grupni rad. Ilustracije radi navešću jedan primjer vremenski ograničene obrade lektire na času ruskog jezika u IV razredu društveno-jezičnog smjera.

Učenici su bili podijeljeni u dvije grupe. Jedna je grupa dobila »Pjesmu o Sokolu« M. Gorkog, a druga novelu »Radost« od A. Čehova. Zadatak se sastojao u slijedećem: svaka grupa bila je dužna da u vremenu od deset minuta pročita u sebi tekst bez upotrebe rječnika, a zatim da učenici međusobno izmijene tekstove. Ukupno vrijeme 20 minuta. Za to vrijeme trebalo je konceptirati pročitani tekst, uočiti njegov idejni smisao, evidentirati svoja zapažanja iz jezičkog sadržaja (nepoznate riječi, idiomi, arhaizmi). Pošto je isteklo vrijeme od 20 minuta, učenicima su oduzete knjige. Zatim smo pristupili rezimeu pročitanih tekstova po grupama, time što su grupe mogle na kraju jedna drugu dopunjavati, ispravljati i iznositi svoja zapažanja o smislu teksta, o ideji pisca i sl. Proveden je jedan vid takmičenja. Rezultati su u cjelini zadovoljili. Učenici su dobro zapamtili sadržaj tekstova i mogli su ih, naročito oni bolji, prepričati, pri čemu je nekima od njih polazilo za rukom da se manje oslanjaju na tekst i samostalnije izražavaju, dok drugi nisu uspijevali u tome. Lakše su usvojili Čehovljevu »Radost« nego »Pjesmu o Sokolu«, što se i očekivalo s obzirom na različitu prirodu i stil tih dvaju književnih djela. Što se tiče otkrivanja ideje pisca, učenici nisu mogli odmah sa sigurnošću da kažu u čemu se sastoji piščeva poruka. Lakše je išlo s novelom »Radost«, u kojoj su uspjeli da otkriju njenu komičnu stranu, dok je svega nekoliko učenika bez pomoći nastavnika moglo da saopšti u čemu se sastoji idejni smisao »Pjesme o Sokolu« i njena simboličnost. Posebno im se dopao lik Sokola, tj. lik mladog junaka — buntovnika i njegova težnja k slobodi i svjetlosti, što je motiviralo učenike da duže diskutuju o tom djelu.

S druge strane, učenici su manje pažnje poklonili jezičkom sadržaju i jezičkim specifičnostima, mada ni vremena za to nije bilo dovoljno. Doduše, praksa pokazuje da su učenici skloni da veću pažnju poklanjaju sadržaju teksta i otkrivanju njegova smisla. U ovom slučaju oni su izjavili da nisu razumjeli u potpunosti pojedine rečenice, ali su mogli razumjeti i zapamtiti sadržaj kao cjelinu. Svega nekoliko učenika dobro je zapazilo pojedine jezičke specifičnosti. U »Radosti«, na primjer, njihovu pažnju skrenuli su ovi izrazi: I taj primjer govori da se učenici prilično oslanjaju na pročitani tekst i teže se odlučuju na samostalnije izražavanje. U tome im je neophodna veća pomoć nastavnika.

Kakav je jezik koji učenici upotrebljavaju u izlaganju pročitano? Razlika među učenicima svakako postoji i toga moramo biti svjesni. Uspješnije izlaže materiju onaj učenik koji je više zainteresovan za samostalan rad. On mnogo brže zapaža i jezične osobnosti teksta. Manje aktivnim učenicima mora se posvetiti veća pažnja i dati podrška kako bi se više angažovali. Zapaža se da

su učenici za čas lektire prilično zainteresovani, pogotovo kad im se dâ izbor tekstova prema njihovu interesovanju.

Intervencije nastavnika trebalo bi da budu umjerene, bez čestih upadica, a primjedbe i ispravke valja vršiti poslije izlaganja učenika. Dakle, nastavnik ne smije intervenirati na način koji potpuno sputava samostalnu govornu aktivnost učenika na času.

Jasno i odmjereno razumijevanje i shvatanje zadataka i ciljeva, neophodno za izbor pravih putova rada nastavnika i učenika na času lektire, jedan je od uslova racionalnog planiranja. Na osnovama programa ciljevi i zadaci časova ruskog jezika, a prema tome i časova lektire, sastojali bi se u slijedećem: stimulacija samostalnog rada učenika na originalnim tekstovima, bogaćenje leksike, razvijanje umijanja i navike čitanja bez upotrebe rječnika, razvijanje monološkog i dijaloškog načina izražavanja, upoznavanje s najsvjetlijim stranicama ruske sovjetske književnosti i umjetnosti, upoznavanje jezičkog bogatstva i njegovo korišćenje u praksi, proširivanje kulturnog i opšte obrazovnog vidokruga, upoznavanje s naučno tehničkim dostignućima, razvijanje i njegovanje estetskih i idejno-etičkih osjećanja.

U realizaciji ovih zadataka, razumije se, koriste se svi vidovi organizacije časa, a čas lektire kao sastavni dio cjelokupnog nastavnog procesa u mnogome pomaže ostvarenje postavljenih ciljeva. Planiranjem časa lektire moraju se izbjeći sve jednostavnosti. To znači da jedan elemenat ne smije u velikoj mjeri podređivati drugi, tj. ako bi bili zastupljeni samo idejni i moralni momenti, nedostajali bi jezički i estetski, i obrnuto. Jedan ili dva momenta mogu biti povod za obradu nekog teksta, ali nikako isključivost.

Ne bi trebalo shvatiti da se pročitana lektira mora izlagati samo usmenim putem, već to može biti i pismeni oblik izražavanja učenika. I jedan i drugi postupak treba praktikovati.

Uspjeh u postepenom savlađivanju teškoća pri ovladavanju jezičkom materijom i govornom djelatnošću, u velikoj mjeri zavisi od motivacije. Tom pitanju treba posvetiti posebnu pažnju pri odabiranju tekstova i ne treba izbjegavati konsultacije s učenicima u pogledu njihove zainteresiranosti.

Ljoja Zelikovna Jakušina u svojoj knjizi »Методика построения урока иностранного языка в средней школе«, Москва 1974, izdvaja tri vida motivacije:

1. motivacija, vezana uz perspektivu korišćenja jezika u budućoj praktičnoj djelatnosti (to se može smatrati »dalekom« ili opštom »motivacijom«),
2. motivacija, vezana uz perspektivu primjene, na časovima stečenih znanja, umijanja, u istupanjima na večerima, konkursima, olimpijadama, pri čitanju novina i časopisa o pitanjima koja zanimaju učenike iz oblasti umjetnosti, nauke, tehnike itd.,
3. motivacija vezana uz zadatke postavljene na času od strane nastavnika i za organizaciju različitih formi njihove realizacije (kolektivnih, grupnih, parnih, individualnih). Taj vid motivacije Jakušina uslovno naziva »bližnjom gravitacijom«, koja se odnosi na blisku perspektivu. Usmjerena je na operisanje jezičkom materijom u uskom kontekstu. Motivacioni uticaj svih predviđenih zadataka omogućava da učenici zapaze sopstveni napredak u ovladavanju jezikom, ubjeđuje ih u cjelishodnost određenih djelatnosti na času. Navedeni vidovi motivacije sadrže osnovne elemente, koji omogućuju programsku realizaciju zadataka nastave stranog jezika.

Kad se planiraju časovi, ne smije se zaboraviti da formiranje motivacija u učenju ruskog jezika ide linijom ostvarenja praktičnih, obrazovnih i vaspitnih

ciljeva nastave, u njihovoj dijalektičkoj međuzavisnosti i jedinstvu. Organizirajući čas lektire, mi moramo voditi brigu o motiviranosti koja stimulise učeničku aktivnost i samostalnost. Odgovarajuća motiviranost ostvaruje se postavljanjem određenih zadataka, kao što su: nalaženje rješenja nekog etičkog ili logičkog pitanja, na primjer: »Какого человека символизирует Сокол, какого уж?« »Почему герои рассказа »Радость« поступил так?« »Ответьте на вопросы по данному тексту« итд., zatim dobijanje informacije koja predstavlja vid interesovanja za učenike, pokreće njihovu emocionalnu i intelektualnu sferu, upućivanje na samostalan rad itd.

»U procesu učenja individualnost je jedan od viših nivoa konkretizacije izražavanja. Svjesna individualnost rezultat je usvajanja jezičkih sredstava... Neophodno je prisustvo »smisla« u izražavanju kao jedne određene pozicije onoga koji govori... Jasna misao i svjež, originalan pogled na predmet koji se izlaže određuju originalnost građenja smisaone strane izražavanja«. (A. K. Маркова, »Психология усвоения языка как средства общения«, Москва, Педагогика, 1974).

Proces individualizacije ne može se posmatrati nezavisno od smisla i originalnosti. Povećan stepen odgovornosti učenika prema sopstvenim zadacima podrazumijeva i povećan stepen individualnosti u kreiranju stečenih znanja, umjenja i vještina pri izučavanju ruskog jezika kao stranog. Na taj način nastavnik će više skratiti svoju partnersku ulogu, pogotovu u IV razredu. Samom času lektire treba posvetiti još više pažnje, jer ovdje individualnost učenika dolazi do izražaja.

Jedno od važnijih pitanja pri izboru tekstova za čitanje jest *simplifikacija*, njihovo uprošćavanje. Postavlja se pitanje: da li je potrebno pojednostavniti jedan tekst iz ruske književnosti XIX vijeka, Gogoljev, na primjer, zbog toga što u sebi sadrži znatan broj arhaizama, zastarjelih konstrukcija i dr. i zamijeniti ih novim, savremenim jezičnim oblicima?

U interesu bržeg ovladavanja savremenim ruskim jezikom, njegovom leksikom možda bi bilo korisnije davati tekstove iz savremene sovjetske književnosti, što ne znači da treba zapostaviti djela ruske književnosti XIX vijeka, kao ni naučno-popularne tekstove. Jedan od zadataka časa pretpostavlja dostizanje željenog nivoa korišćenja sredstava ruskog jezika u uskom ili proširenom kontekstu, i u reproduktivnim i u receptivnim oblicima izražavanja. Treba nastojati da veći dio vremena bude ostavljen učeničkoj praksi na času, bilo da se radi s jezičkom materijom, bilo da se upražnjava samostalna govorna djelatnost.

Nastavnik je dužan da stalno pronalazi nove pristupe času ruskog jezika i, konkretno, času lektire, da mu kreativno prilazi.